

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Загальна інформація про навчальну дисципліну

Повна назва навчальної дисципліни	Клінічна анатомія та оперативна хірургія
Повна офіційна назва закладу вищої освіти	Сумський державний університет
Повна назва структурного підрозділу	Навчально-науковий медичний інститут. Кафедра морфології
Розробник(и)	Кореньков Олексій Володимирович, Рябенко Тетяна Василівна
Рівень вищої освіти	Другий рівень вищої освіти, НРК – 7 рівень, QF-LLL – 7 рівень, FQ-EHEA – другий цикл
Тривалість вивчення навчальної дисципліни	два семестри
Обсяг навчальної дисципліни	Обсяг становить 5 кред. ЄКТС, 150 год. Для денної форми навчання 36 год. становить контактна робота з викладачем (36 год. практичних занять), 114 год. становить самостійна робота.
Мова викладання	Українська

2. Місце навчальної дисципліни в освітній програмі

Статус дисципліни	Вибіркова навчальна дисципліна для освітньої програми "Медицина"
Передумови для вивчення дисципліни	Анатомія людини, латинська мова та медична термінологія
Додаткові умови	Додаткові умови відсутні
Обмеження	Обмеження відсутні

3. Мета навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є досягнення нових цілісних знань клінічної анатомії ділянок тіла людини на основі вмінь в обґрунтуванні клінічного діагнозу, навичок найбільш раціональних доступів до органів, хірургічного усунення патологічного вогнища і відновлення взаємозв'язків тканин та органів порушених під час операції.

4. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1 Хірургічний інструментарій. Роз'єднання і з'єднання м'яких тканин. Клінічна анатомія та оперативна хірургія лобово-тім'яно-потиличної ділянки та внутрішньої основи черепа.

Принципи комплектування наборів інструментів для операційних та користування ними. Навички обробки і ізоляції операційного поля та місцевого інфільтраційного знеболення. Техніка пошарового розтину, з'єднання м'яких тканин, тимчасової і кінцевої зупинки кровотечі в рані, техніка в'язання вузлів. Хірургічна анатомія лобово-тім'яно-потиличної ділянки: межі, особливості пошарової будови. Етапи первинної хірургічної обробки поранень мозкового відділу голови. Техніка зупинки кровотечі з судин підшкірної клітковини, кісток черепа, оболонок головного мозку і венозних пазух. Хірургічна анатомія внутрішньої основи черепа, оболонок головного мозку, міжоболонкових просторів і лікворопровідних шляхів. Обґрунтування клініки переломів основи черепа.

Тема 2 Клінічна анатомія та оперативна хірургія скроневої ділянки і ділянки соскоподібного відростка.

Пошарова будова скроневої ділянки і ділянки соскоподібного відростка. Краніо-церебральна топографія. Техніка артротомії, кістково-пластичної та декомпресійної трепанації черепа.

Тема 3 Клінічна анатомія та оперативна хірургія бічної ділянки лиця.

Особливості кровопостачання та венозного відтоку бічної ділянки лиця. Топографія привушної залози та гілок лицьового нерва. Розрізи при гнійному паротиті. Топічна діагностика пошкоджень лицьового нерва. Обґрунтування шляхів розповсюдження гнійних запальних процесів на лиці. Екстраоральна анестезія верхньо- і нижньощелепних нервів. Технічні прийоми операцій при хронічному фронтиті та гаймориті.

Тема 4 Клінічна анатомія підщелепного та сонного трикутників шиї.

Пошарова будова підщелепного і сонного трикутників шиї. Хірургічна анатомія підщелепної слинної залози. Обґрунтування і виконання на фізичному тілі людини найбільш раціональних розрізів для дренивання флегмон і абсцесів шиї.

Тема 5 Клінічна анатомія та оперативна хірургія грудинно-ключично-соскоподібної ділянки, латерального трикутника та органів шиї.

Хірургічні доступи до органів шиї, судинно-нервового пучка і грудної лімфатичної протоки. Ваго-симпатична блокада за О. В. Вишневським. Анестезія шийного і плечового сплетень. Хірургічне лікування синдрому компресії судинно-нервового пучка міждрабинчастого проміжку. Трахеотомія і конікотомія. Хірургічне лікування дифузного та вузлового зобу. Доступ до шийного відділу стравоходу і зашивання його рани. Оголення загальної та зовнішньої сонних артерій. Етапи каротидної тромбendarтеректомії.

Тема 6 Клінічна анатомія та оперативна хірургія підключичної ділянки, молочної залози, грудної стінки, плеври і діафрагми.

Пункція та катетеризація підключичної вени. Оголення підключичної артерії. Розрізи при гнійних маститах. Хірургічне лікування доброякісних та злоякісних пухлин молочної залози. Розрізи для дренивання субпекторальних флегмон. Пункція плевральної порожнини. Резекція ребра. Первинна хірургічна обробка проникних поранень грудної стінки. Фундоплікація за Ніссеном. Мамарнокоронарний анастомоз. Блокада міжреберних нервів.

Тема 7 Клінічна анатомія та оперативна хірургія верхнього середостіння, перикарда, серця та легень.

Топографія органів та судинно-нервових утворень верхнього середостіння. Клітковинні простори середостіння, шляхи розповсюдження гною та методи їх дренивання. Хірургічні доступи до легень і серця. Пневмонектомія, лобектомія та сегментектомія. Пункція перикарда. Первинна хірургічна обробка ран грудей з пошкодженням серця. Мітральна комісуротомія, перев'язка відкритої артеріальної протоки, хірургічні втручання при коарктації аорти. Хірургічне лікування ішемічної хвороби серця (аортокоронарне шунтування, мамарно-коронарний анастомоз, перев'язка внутрішньої грудної артерії, балонна коронарна ангіопластика, стентування коронарних артерій).

Тема 8 Клінічна анатомія та оперативна хірургія заднього середостіння.

Топографія органів і судинно-нервових утворів заднього середостіння. Анатомо-фізіологічне обґрунтування доступів до стравоходу на різних рівнях. Оперативні втручання при ушкодженні стравоходу. Етапи езофагопластики. Оголення грудної лімфатичної протоки.

Тема 9 Клінічна анатомія та оперативна хірургія передньобоккової стінки живота та очеревини. Кишечні шви. Хірургічне лікування поранень порожнистих органів.

Проекція органів черевної порожнини на передньобоккову стінку живота. Техніка лапаротомії і анатомо-фізіологічне обґрунтування серединним, парамедіанним, транс- і параректальним, косим, поперечним і комбінованим розрізам. Принципи оперативних втручань і способи пластики гризових воріт при пупкових грижах і грижах білої лінії живота. Причини виникнення косих і прямих пахвинних гриж. Пластика передньої і задньої стінок пахвинного каналу. Техніка операцій при защемлених пахвинних грижах. Методика ревізії органів черевної порожнини. Техніка хірургічної обробки проникаючих поранень живота з ушкодженням порожнистих органів. Накладання кишкових швів.

Тема 10 Клінічна анатомія та оперативна хірургія органів верхнього і нижнього поверху черевної порожнини.

Хірургічна анатомія печінки, жовчного міхура, жовчних протоків, дванадцятипалої кишки, підшлункової залози і селезінки. Техніка холецистостомії, холецистектомії, холедохотомії, холедоходуоденостомії, папілосфінктеротомії і трансдуоденальної папілосфінктероластики. Оперативні доступи до підшлункової залози. Техніка спленектомії. Розтин і дренивання піддіафрагмального абсцесу позаплевральним трансторакальним доступом за Мельниковим. Зупинка кровотечі з печінки. Мобілізація дванадцятипалої кишки за Кохером. Хірургічна анатомія шлунка, тонкої і толстої кишки. Апендектомія. Гастротомія. Резекція шлунка за Більрот I і Більрот II в модифікації Гофмейстера-Фінстерера. Пілороластики за Гейнеке-Мікулічем і Фіннеєм. Техніка ушивання перфоративної виразки шлунка.

Тема 11 Клінічна анатомія поперекової ділянки, хребта, спинного мозку та заочеревинного простору. Операції на хребті, нирках та сечоводах.

Пошарова будова поперекової ділянки, анатоμο-функціональні особливості хребта і спинного мозку. Спинномозкова пункція, епідуральна і спінальна анестезія. Техніка ламінектомії. Пошарова будова клітковини заочеревинного простору. Обґрунтувати шляхи розповсюдження гнійних затьоків у заочеревинному просторі. Хірургічна анатомія нирок, надниркової залози, сечоводів і судинно-нервових утворень заочеревинного простору. Оперативні доступи до нирок і сечоводів. Анатоμο-фізіологічне обґрунтування і техніка виконання паранефральної блокади. Техніка нефролітомії, нефректомії, резекції нирки, уретеролітомії, пієлолітомії.

Тема 12 Клінічна анатомія та оперативна хірургія таза.

Топографічна анатомія малого таза. Хірургічна анатомія сечового міхура, передміхурової залози, матки, прямої кишки, чоловічої і жіночої промежини. Обґрунтування шляхів розповсюдження гною і сечових затьоків по клітковинним просторам таза. Способи дренивання клітковинних просторів таза. Пункція сечового міхура. Надлобковий розтин сечового міхура і накладання сечоміхурової фістули. Трансвезикальна аденомектомія. Пункція черевної порожнини через заднє склепіння піхви. Операції при позаматковій вагітності. Розтин при парапроктиті. Техніка операції при геморої, водянці яєчка і варикоцеле.

Тема 13 Клінічна анатомія та оперативна хірургія сідничної ділянки, кульшового суглоба і стегна.

Обґрунтування шляхів розповсюдження гнійників з клітковинних просторів сідничної ділянки. Розрізи для розтину флегмон сідничної ділянки і задньої ділянки стегна. Оголення судин і нервів сідничної ділянки. Обґрунтування симптоматики ураження сідничного нерва. Оголення сідничного нерва і накладання швів на нерв. Слабкі місця капсули кульшового суглоба і шляхи розповсюдження параартикулярних флегмон при кокситі. Пункція кульшового суглоба. Артротомії і резекції кульшового суглоба. Оголення судинно-нервових утворень в верхній, середній і нижній третині стегна. Способи пластики гризових воріт при стеговій грижі. Обґрунтування симптоматики пошкодження стегового і затульного нервів.

Тема 14 Хірургічна анатомія та оперативна хірургія ділянки коліна, колінного суглоба, гомілки, медіальної кісточки і стопи.

Шляхи розповсюдження параартикулярних флегмон. Пункція колінного суглоба. Техніка артротомії і резекції колінного суглоба. Обґрунтування симптоматики пошкодження великогомілкового, загального малоогомілкового нервів, шляхів розповсюдження гнійних процесів при флегмонах гомілки, стопи і розрізи для їх дренивання.

Тема 15 Клінічна анатомія та оперативна хірургія лопаткової, пахвової, дельтоподібної ділянок, ділянки плеча і плечового суглоба.

Топографо-анатомічне обґрунтування шляхів розповсюдження гнійно-запальних процесів лопаткової і дельтоподібної ділянок. Техніка розтину і дренивання кістковофіброзних лож, предлопаткових щілин і піддельтоподібного клітковинного простору. Обґрунтування шляхів розповсюдження параартикулярних флегмон при гнійному омартриті. Оволодіння технікою пункції, артротомії і резекції плечового суглоба. Обґрунтування шляхів розповсюдження гнійних процесів пахвової ямки і розрізів для їх дренивання. Оголення судинно-нервових пучків пахвової ділянки і ділянки плеча.

Тема 16 Клінічна анатомія та оперативна хірургія ділянки ліктя, передпліччя, зап'ястя та кисті.

Пункція, артротомії і резекції ліктьового суглоба. Симптоматика пошкодження серединного, ліктьового і променевого нервів. Обґрунтування шляхів розповсюдження запальних процесів при флегмонах передпліччя і розрізів для їх дренивання. Лікування різних форм панарицію. Обґрунтування шляхів розповсюдження гнійнозапальних процесів і розрізів для їх дренивання при флегмонах кисті. Топографо-анатомічне обґрунтування функціональних і чутливих порушень при пошкодженні основних нервових стволів верхньої кінцівки. Провідникові блокади серединного, ліктьового і променевого нервів. Провідникова анестезія за Лукашевичем-Оберстом і за Брауном-Усольцевою.

Тема 17 Операції на судинах. Ампутації та дезартикуляції.

Оголення і перев'язки артерій кінцівок. Обґрунтування шляхів колатерального кровообігу після перев'язки магістральних судин. Техніка судинного шва. Способи хірургічного лікування варикозного розширення вен нижніх кінцівок. Ампутація і екзартикуляція пальців кисті і стопи. Ампутація стопи за Шарпом. Кістково-пластична ампутація гомілки за Пироговим. Конусно-колова тримоментна ампутація стегна за Пироговим. Ампутація стегна за Грітті-Шимановським. Етапи реплантації кінцівок і техніка накладання швів на нерви і сухожилки.

Тема 18 Диференційований залік з навчальної дисципліни "Клінічна анатомія та оперативна хірургія"

Проведення диференційованого заліку відповідно до регламенту

5. Очікувані результати навчання навчальної дисципліни

Після успішного вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти зможе:

PH1	Вміти визначати топографо-анатомічні взаємовідносини судинно-нервових утворень, органів і систем людини, топографію та синтопію органів людини, вікові особливості клінічної анатомії організму і хірургічну анатомію природжених вад
PH2	Вміти ідентифікувати сучасні хірургічні інструменти, демонструвати володіння технікою виконання основних оперативних втручань, демонструвати техніку первинної хірургічної обробки ран, класифікувати хірургічні операції.
PH3	Вміти дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами.
PH4	Вміти дотримуватися професійної та академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів.
PH5	Вміти аналізувати сучасну інформацію про особливості будови та функції органів, систем органів та організму людини в цілому, синтезувати інформацію, робити аргументовані висновки, здатність вчитися і бути сучасно навченим

7. Роль освітнього компонента у формуванні соціальних навичок

Загальні компетентності та соціальні навички, формування яких забезпечує навчальна

дисципліна:

СН1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
СН2	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
СН3	Здатність до міжособистісної взаємодії.
СН4	Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
СН5	Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
СН6	Здатність до навчання впродовж життя (прагнення постійного особистого та професійного розвитку, активний пошук нових знань, набуття нових навичок та адаптація до нових тенденцій і технологій)
СН7	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
СН8	Здатність працювати в команді.
СН9	Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності.
СН10	Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

8. Види навчальних занять

Тема 1. Хірургічний інструментарій. Роз'єднання і з'єднання м'яких тканин. Клінічна анатомія та оперативна хірургія лобово-тім'яно-потиличної ділянки та внутрішньої основи черепа.

Пр1 "Хірургічний інструментарій. Роз'єднання і з'єднання м'яких тканин. Клінічна анатомія та оперативна хірургія лобово-тім'яно-потиличної ділянки та внутрішньої основи черепа." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо принципів комплектування наборів хірургічних інструментів, обґрунтування клініки переломів основи черепа, а також з'ясування техніки обробки і ізоляції операційного поля, місцевого інфільтраційного знеболення, поширеного розтину, з'єднання м'яких тканин, техніка в'язання вузлів, первинної хірургічної обробки поранень мозкового відділу голови, зупинки кровотечі з судин підшкірної клітковини, кісток черепа, оболонок головного мозку і венозних пазух. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, в навчальній операційній, опис клінічної анатомії лобово-тім'яно-потиличної ділянки та внутрішньої основи черепа, виконання кейсів.

Тема 2. Клінічна анатомія та оперативна хірургія скроневої ділянки і ділянки соскоподібного відростка.

Пр2 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія скроневої ділянки і ділянки соскоподібного відростка." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування поширеної будови скроневої ділянки та ділянки соскоподібного відростка, техніки артротомії, кістково-пластичної і декомпресійної трепанації черепа. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на черепі, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 3. Клінічна анатомія та оперативна хірургія бічної ділянки лица.

Пр3 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія бічної ділянки лица." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування особливостей кровопостачання бічної ділянки лица, топографії привушної залози, гілок лицьового нерва, розрізів при флегмонах, абсцесах бічної ділянки лица, гнійному паротиті, топічної діагностики пошкоджень лицьового нерва, обґрунтування шляхів розповсюдження гнійних запальних процесів на лиці, екстраоральної анестезії верхньо- і нижньощелепних нервів, технічних прийомів операцій при хронічному фронтиті та гаймориті. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокomплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 4. Клінічна анатомія підщелепного та сонного трикутників шиї.

Пр4 "Клінічна анатомія підщелепного та сонного трикутників шиї." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування особливостей поширеної будови шиї в ділянці підщелепного і сонного трикутників, хірургічної анатомії підщелепної слинної залози, а також обґрунтування і виконання найбільш раціональних розрізів для дренивання флегмон і абсцесів шиї. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокomплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 5. Клінічна анатомія та оперативна хірургія грудинно-ключично-соскоподібної ділянки, латерального трикутника та органів шиї.

Пр5 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія грудинно-ключично-соскоподібної ділянки, латерального трикутника та органів шиї." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування хірургічних доступів до органів шиї, судинно-нервового пучка, грудної лімфатичної протоки, а також принципів проведення трахеотомії, конікотомії, зашивання рани стравоходу, ваго-симпатичної блокади за О. В. Вишневським, блокади шийного і плечового сплетень, каротидної тромбendarтеректомії, оперативного лікування дифузного та вузлового зобу, синдрому компресії судинно-нервового пучка міждрабинчастого проміжку, оголення загальної та зовнішньої сонних артерій. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокomплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 6. Клінічна анатомія та оперативна хірургія підключичної ділянки, молочної залози, грудної стінки, плеври і діафрагми.

Пр6 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія підключичної ділянки, молочної залози, грудної стінки, плеври і діафрагми." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування принципів проведення пункції та катетеризація підключичної вени, оголення підключичної артерії, розрізів при гнійних маститах, хірургічного лікування доброякісних та злоякісних пухлин молочної залози, розрізів для дренивання субпекторальних флегмон, пункції плевральної порожнини, резекції ребра, первинної хірургічної обробки проникних поранень грудної стінки, фундоплексії за Ниссеном, мамарнокоронарного анастомозу, блокади міжреберних нервів. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 7. Клінічна анатомія та оперативна хірургія верхнього середостіння, перикарда, серця та легень.

Пр7 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія верхнього середостіння, перикарда, серця та легень." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування топографії органів, судинно-нервових утворень та клітковинних просторів верхнього середостіння, шляхів розповсюдження гною та методів їх дренивання, а також принципів проведення хірургічних доступів до легень, серця, пневмонектомії, лобектомії, сегментектомії, пункції перикарда, мітральної комісуротомії, перев'язки відкритої артеріальної протоки, хірургічного втручання при коарктації аорти, аортокоронарного шунтування, мамарно-коронарного анастомозу, перев'язки внутрішньої грудної артерії, балонної коронарної ангіопластики, стентування коронарних артерій, первинної хірургічної обробки ран грудей з пошкодженням серця. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 8. Клінічна анатомія та оперативна хірургія заднього середостіння.

Пр8 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія заднього середостіння." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування топографії органів і судинно-нервових утворів заднього середостіння, принципів анатоμο-фізіологічного обґрунтування доступів до стравоходу, проведення оперативних втручань при ушкодженні стравоходу, езофагопластики і оголення грудної лімфатичної протоки. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 9. Клінічна анатомія та оперативна хірургія передньобоквої стінки живота та очеревини. Кишечні шви. Хірургічне лікування поранень порожнистих органів.

Пр9 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія передньобочкової стінки живота та очеревини. Кишечні шви. Хірургічне лікування поранень порожнистих органів." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування проєкції органів черевної порожнини на передньобочкову стінку живота, хірургічної анатомії очеревини, анатомофізіологічного обґрунтування серединним, парамедіанним, транс- і параректальним, косим, поперечним і комбінованим розрізам, причин виникнення гриж, а також принципів проведення лапаротомії, операції при защемлених пахвинних грижах, пластики грижових воріт при пупкових грижах, грижах білої лінії живота, пластики передньої і задньої стінок пахвинного каналу, принципів накладання кишкових швів, проведення ревізії органів черевної порожнини, хірургічної обробки проникаючих поранень живота з ушкодженням порожнистих органів. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 10. Клінічна анатомія та оперативна хірургія органів верхнього і нижнього поверху черевної порожнини.

Пр10 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія органів верхнього і нижнього поверху черевної порожнини." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування хірургічної анатомії печінки, жовчного міхура, жовчних протоків, дванадцятипалої кишки, підшлункової залози, селезінки, хірургічної анатомії шлунка, тонкої, товстої кишки, червоподібного відростка, техніки ушивання рани тонкої кишки, а також принципів проведення резекції тонкої кишки, апендектомії, резекції шлунка, пілоропластики, гастротомії, ушивання перфоративної виразки шлунка, накладання протиприродного відхідника, накладання гастродуоденоанастомозу і гастроентероанастомозу, холецистостомії, холецистектомії, холедохотомії, холедоходуоденостомії, папілосфінктеротомії, трансдуоденальної папілосфінктеропластики, спленектомії, розтину, дренивання піддіафрагмального абсцесу, зупинки кровотечі з печінки і мобілізації дванадцятипалої кишки. Вивчення даної теми передбачає опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі. Проведення в навчальній операційній апендектомії.

Тема 11. Клінічна анатомія поперекової ділянки, хребта, спинного мозку та заочеревинного простору. Операції на хребті, нирках та сечоводах.

Пр11 "Клінічна анатомія поперекової ділянки, хребта, спинного мозку та заочеревинного простору. Операції на хребті, нирках та сечоводах." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування хірургічної анатомії поперекової ділянки, нирок, надниркових залоз, сечоводів, клітковини і судинно-нервових утворень заочеревинного простору, хребта, спинного мозку, а також принципів проведення спинномозкової пункції, епідуральної, спінальної анестезії, ламінектомії, паранефральної блокади, нефролітотомії, нефректомії, резекції нирки, уретеролітотомії, пієлолітотомії, оперативних доступів до нирок, сечоводів і обґрунтування шляхів розповсюдження гнійних затьоків у заочеревинному просторі. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 12. Клінічна анатомія та оперативна хірургія таза.

Пр12 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія таза." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування топографічної анатомії малого таза, сечового міхура, передміхурової залози, матки, прямої кишки, чоловічої і жіночої промежини, обґрунтування шляхів розповсюдження гною і сечових затьоків по клітковинним просторам таза, а також принципів проведення дренирування клітковинних просторів таза, пункції сечового міхура, надлобкового розтину сечового міхура, трансвезикальної аденомектомія, пункції черевної порожнини через заднє склепіння піхви, операцій при позаматковій вагітності, розтину при парапроктиті, операцій при геморої, водянці яєчка і варикоцеле. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 13. Клінічна анатомія та оперативна хірургія сідничної ділянки, кульшового суглоба і стегна.

Пр13 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія сідничної ділянки, кульшового суглоба і стегна." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування хірургічної анатомії сідничної ділянки, ділянки стегна, кульшового суглоба, обґрунтування шляхів розповсюдження гнійників з клітковинних просторів сідничної ділянки, симптоматики ураження сідничного, стегнового, затульного нервів, слабких місць капсули кульшового суглоба, шляхів розповсюдження параартикулярних флегмон, а також принципів проведення розрізів для розтину флегмон сідничної ділянки, задньої ділянки стегна, оголення судин, нервів сідничної ділянки, оголення сідничного нерва і накладання швів на нерв, пункції, артротомії, резекції кульшового суглоба та способів пластики гризових воріт при стегновій грижі. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 14. Хірургічна анатомія та оперативна хірургія ділянки коліна, колінного суглоба, гомілки, медіальної кісточки і стопи.

Пр14 "Хірургічна анатомія та оперативна хірургія ділянки коліна, колінного суглоба, гомілки, медіальної кісточки і стопи." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування хірургічної анатомії ділянки коліна, колінного суглоба, топографії синовіальних сумок, переднього, заднього і латерального кістково-фіброзних лож гомілки, фасціальних лож підошви, обґрунтування шляхів розповсюдження параартикулярних флегмон, симптоматики пошкодження великогомілкового, загального малогомілкового нервів, шляхів розповсюдження гнійних процесів при флегмонах гомілки, стопи і розрізів для дренирування, а також принципів проведення пункції колінного суглоба, техніки артротомії і резекції колінного суглоба. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокomплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 15. Клінічна анатомія та оперативна хірургія лопаткової, пахвової, дельтоподібної ділянок, ділянки плеча і плечового суглоба.

Пр15 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія лопаткової, пахвової, дельтоподібної ділянок, ділянки плеча і плечового суглоба." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування хірургічної анатомії лопаткової, дельтоподібної, пахвової ділянок, плечового суглоба, ділянки плеча, обґрунтування шляхів розповсюдження гнійно-запальних процесів лопаткової, дельтоподібної ділянок, пахвової ямки, параартикулярних флегмон при гнійному омариті, а також принципів проведення дренирування надостьової і підостьового кістковофіброзних лож, предлопаткових щілин, піддельтоподібного клітковинного простору, пункції, артротомії, резекції плечового суглоба, оголення судинно-нервових утворень пахвової ділянки і плеча. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокomплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 16. Клінічна анатомія та оперативна хірургія ділянки ліктя, передпліччя, зап'ястя та кисті.

Пр16 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія ділянки ліктя, передпліччя, зап'ястя та кисті." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо з'ясування хірургічної анатомії ліктьової ямки, ліктьового суглоба, передпліччя, ділянки зап'ястка, кисті, каналів, синовіальних піхв, сумок сухожилків згиначів, розгиначів кисті і пальців, артерій кінцівок, розповсюдження запальних процесів при флегмонах передпліччя, кисті і розрізів для їх дренивання, симптоматики пошкодження серединного, ліктьового, променевого нервів, а також принципів проведення пункції, артротомії, резекції ліктьового суглоба, лікування різних форм панарицію, провідникової блокади серединного, ліктьового і променевого нервів, анестезії за Лукашевичем-Оберстом, Брауном-Усольцевою. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 17. Операції на судинах. Ампутації та дезартикуляції.

Пр17 "Клінічна анатомія та оперативна хірургія ділянки ліктя, передпліччя, зап'ястя та кисті. Операції на судинах. Ампутації та дезартикуляції." (денна)

Вирішення практичних завдань щодо обґрунтування шляхів колатерального кровообігу після перев'язки магістральних судин, принципів оголення і перев'язки артерій кінцівок, накладання судинного шва, оперативного лікування при варикозному розширенні вен нижніх кінцівок, ампутації і екзартикуляції пальців кисті і стопи, ампутації стопи за Шарпом, кістково-пластичної ампутації гомілки за Пироговим, конусно-колової тримоментної ампутації стегна за Пироговим, ампутації стегна за Грітті-Шимановським, реплантації кінцівок, техніки накладання швів на нерви і сухожилки. Вивчення даної теми передбачає теоретичну роботу в навчальній кімнаті, виконання кейсів, опанування техніки хірургічного втручання в командній студентській роботі на органокомплексах, виконання студентами обов'язків хірурга, асистента, операційної медичної сестри, використання хірургічного інструментарія загального та спеціального призначення, а також перегляд фільмів з оперативної хірургії.

Тема 18. Диференційований залік з навчальної дисципліни "Клінічна анатомія та оперативна хірургія"

Пр18 "Диференційований залік з навчальної дисципліни "Клінічна анатомія та оперативна хірургія"" (денна)

Проведення диференційованого заліку відповідно до регламенту.

9. Стратегія викладання та навчання

9.1 Методи викладання та навчання

Дисципліна передбачає навчання через:

МН1	Кейс-орієнтоване навчання
МН2	Командно-орієнтоване навчання (TBL)
МН3	Навчання на основі досліджень (RBL)
МН4	Самостійне навчання

МН5	Практикоорієнтоване навчання
-----	------------------------------

Викладання дисципліни відбувається із застосуванням сучасних методів навчання (CBL, TBL, RBL), які сприяють розвитку фахових здібностей та творчого мислення.

Набуття студентами soft skills здійснюється протягом усього періоду вивчення дисципліни. Здатність до аналітичного та критичного мислення, роботі в команді, наполегливість формується під час командо-, практико-, та кейс-орієнтованого навчання, знання та розуміння предметної області здобувається протягом практичних занять та самонавчання. Навчання на основі досліджень спонукає до розвитку визначеності та наполегливості щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

9.2 Види навчальної діяльності

НД1	Підготовка до практичних занять
НД2	Аналіз та обговорення кейсів (навчальних/практичних/науково-дослідних)
НД3	Виконання групового практичного завдання
НД4	Підготовка до диференційованого заліку
НД5	Електронне навчання у системах (Zoom, Meet, Mix SumDU)
НД6	Індивідуальний дослідницький проєкт (студенська наукова робота, стаття, тези тощо)
НД7	Робота з підручниками та релевантними інформаційними джерелами

10. Методи та критерії оцінювання

10.1. Критерії оцінювання

Визначення	Чотирибальна національна шкала оцінювання	Рейтингова бальна шкала оцінювання
Відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	$170 \leq RD \leq 200$
Вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	$140 \leq RD < 169$
Непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	$120 \leq RD < 139$
Можливе повторне складання	2 (незадовільно)	$0 \leq RD < 119$

10.2 Методи поточного формативного оцінювання

	Характеристика	Дедлайн, тижні	Зворотний зв'язок

<p>МФО1 Взаємооцінювання (peer assessment)</p>	<p>Партнерська взаємодія, спрямована на покращення результатів навчальної діяльності за рахунок порівняння власного поточного рівня успішності із попередніми показниками. Забезпечує можливість аналізу власної освітньої діяльності.</p>	<p>Протягом усього періоду вивчення дисципліни</p>	<p>Корегування спільно зі здобувачами підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання</p>
<p>МФО2 Тести (автоматизовані тести) для контролю навчальних досягнень здобувачів</p>	<p>Метод ефективної перевірки рівня засвоєння знань, умінь і навичок із кожної теми навчальної дисципліни. Тестування дозволяє перевірити засвоєння навчального матеріалу із кожної тематики.</p>	<p>Протягом всього періоду вивчення дисципліни</p>	<p>Студент має надати не менше 60% правильних відповідей</p>
<p>МФО3 Консультації викладача під час підготування індивідуального дослідницького проєкту (виступ на конференції, конкурсі наукових робіт)</p>	<p>Важливим фактором формування професійних якостей майбутніх спеціалістів є науково-дослідна робота студентів. Залучення останніх до дослідницької діяльності сприяє формуванню їхнього наукового світогляду, працелюбства, працездатності, ініціативності тощо.</p>	<p>Протягом усього періоду вивчення дисципліни</p>	<p>Усні коментарі викладача. Студенту надаються додаткові заохочувальні бали (від 5 до 10), залежно від виду дослідницького проєкту</p>
<p>МФО4 Настанови викладача в процесі виконання практичних завдань</p>	<p>У настановах розкриваються методи педагогічного контролю за професійною діяльністю здобувачів. Ефективність визначається дотриманням усіх етапів виконання практичних завдань. Результативністю сформованості необхідних практичних умінь і навичок залежить від рівня сформованості практичної компетентності.</p>	<p>Протягом усього періоду вивчення дисципліни</p>	<p>Консультації студентів з пошарової будови ділянок тіла людини та техніки оперативних втручань</p>
<p>МФО5 Завдання оцінювання рівня теоретичної підготовки</p>	<p>Оцінка набутих теоретичних знань із тематики дисципліни. Проводиться на кожному практичному занятті відповідно конкретним цілям кожної теми на основі комплексного оцінювання діяльності студента, що включає контроль рівня теоретичної підготовки, виконання самостійної роботи згідно тематичного плану</p>	<p>Протягом усього періоду вивчення дисципліни</p>	<p>Зворотний зв'язок спрямований на підтримку самостійної роботи студентів, виявлення недоліків та оцінку рівня набутих теоретичних знань</p>

<p>МФО6 Розв'язування кейсів з клінічної анатомії</p>	<p>Кейс-метод дозволяє розкрити та сформувавши необхідні для подальшої трудової діяльності якості та здібності студентів-медиків, формує клінічне мислення, аналітичні здібності, самостійність у прийнятті рішення, комунікативність, навички роботи з достатньо великим об'ємом інформації.</p>	<p>Протягом усього періоду вивчення дисципліни</p>	<p>Оцінка здібності студента до клінічного мислення, обґрунтування своїх рішень, чітко висловлювати свої думки, визначення рівня теоретичної підготовки, що відображається у відповідній оцінці</p>
<p>МФО7 Опитування та усні коментарі викладача за його результатами</p>	<p>Надає можливість виявити стан набутого студентами досвіду навчальної діяльності відповідно до поставлених цілей, з'ясувати передумови стану сформованості отриманих результатів, причини виникнення утруднень, скоригувати процес навчання, відстежити динаміку формування результатів навчання та спрогнозувати їх розвиток.</p>	<p>Протягом усього періоду вивчення дисципліни</p>	<p>За отриманими даними про результати навчання, на основі їх аналізу пропонується визначати оцінку як показник досягнень навчальної діяльності здобувачів</p>

10.3 Методи підсумкового сумативного оцінювання

	Характеристика	Дедлайн, тижні	Зворотний зв'язок
<p>МСО1 Диференційований залік</p>	<p>Складання практико-орієнтованого диференційованого заліку. До складання диференційованого заліку допускаються здобувачі, які успішно засвоїли матеріал з дисципліни, при вивченні дисципліни набрали не менше 72 бала.</p>	<p>Відповідно до розкладу</p>	<p>Здобувач може отримати 80 балів за диференційований залік. Мінімальна кількість балів, яку має отримати студент -48 балів.</p>

<p>МСО2 Поточне оцінювання рівня теоретичної та практичної підготовки</p>	<p>Включає в себе усне опитування, вирішення клінічних кейсів, поточне тестування та групового практичного завдання (відпрацювання техніки хірургічних операцій на органокомплексах), опис пошарової будови ділянок тіла людини. Студенти, які залучені до дослідницької діяльності, мають можливість презентувати результати власних досліджень на конференціях, конкурсах студентських наукових робіт тощо (заохочувальна діяльність, додаткові бали).</p>	<p>Протягом усього періоду вивчення дисципліни</p>	<p>Проводиться на кожному занятті результат виконання НД впливає на комплексну оцінку за практичне заняття</p>
---	--	--	--

Контрольні заходи:

	Максимальна кількість балів	Можливість перескладання з метою підвищення оцінки
Перший семестр вивчення	200 балів	
МСО1. Диференційований залік	80	
Відповідь на теоретичні та практичні питання	60	Ні
Комп'ютерне тестування	20	Ні
МСО2. Поточне оцінювання рівня теоретичної та практичної підготовки	120	
Усне опитування, розв'язування кейсів з клінічної анатомії, опис пошарової будови ділянок тіла людини, відпрацювання техніки хірургічних операцій на органокомплексах, тести для контролю навчальних досягнень здобувачів	120	Ні

При засвоєнні матеріалів дисципліни студенту за кожне практичне заняття присвоюється максимум 5 балів (оцінка виставляється в традиційній 4 бальній системі оцінювання). Наприкінці навчального року обраховується середнє арифметичне успішності студента. Оцінка переводиться в бали за таблицю (розподіл балів за кредитно-модульною системою). Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за поточну навчальну діяльність студента - 120. Студент допускається до диференційованого заліку за умови виконання вимог навчальної програми та у разі, якщо за поточну навчальну діяльність він набрав не менше 72 балів: усне опитування, розв'язування кейсів, опис пошарової будови ділянок тіла людини, відпрацювання техніки хірургічних операцій на органокомплексах, тести для контролю навчальних досягнень здобувачів. Диференційований залік проводиться відповідно до розкладу на останньому практичному занятті. Студенти проходять комп'ютерне тестування, яке дозволяє перевірити результати навчання протягом циклу та визначити рівень знань по завершенню дисципліни. Максимальну кількість балів, яку студент може отримати з тестування дорівнює 20, мінімальну – 12. Білети до диференційованого заліку містять 3 теоретичні і практичні запитання з різноманітної

тематики та охоплюють усі розділи навчальної дисципліни (20 балів кожний). Диференційований залік зараховується студенту, якщо він набрав не менше 48 балів з 80. Заохочувальні бали додаються до оцінки з дисципліни за виконання індивідуального дослідницького проєкту (захист студентської наукової роботи 10 балів, виступ на конференції, стендова доповідь на конференції, тези доповідей - 5 балів). Загальний бал з дисципліни не може перевищувати 200 балів. Передбачена можливість перезарахування балів, отриманих за системою неформальної освіти відповідно до Положення.

11. Ресурсне забезпечення навчальної дисципліни

11.1 Засоби навчання

ЗН1	Органокомплекси, муляжи
ЗН2	Хірургічний інструментарій
ЗН3	Комп'ютери, комп'ютерні системи та мережи
ЗН4	Мультимедійні проектори
ЗН5	CD програвачі
ЗН6	Навчальні таблиці
ЗН7	Бібліотечні фонди
ЗН8	Макети та муляжі (окремих органів)
ЗН9	Медичні споруди/приміщення та обладнання (навчальна операційна)
ЗН10	Програмне забезпечення (MIX SumDU для підтримки дистанційного навчання)
ЗН11	Мобільний мультимедійний комплекс «ОНІКО»

11.2 Інформаційне та навчально-методичне забезпечення

Основна література	
1	Клінічна анатомія та оперативна хірургія [Текст] : підручник. Т.1 / В. І. Півторак, О. Б. Кобзар, С. М. Білаш та ін. ; за ред.: В. І. Півторака, О. Б. Кобзаря. — Вінниця : Нова Книга, 2021. — 568 с.
2	Оперативна хірургія та топографічна анатомія [Текст] : підручник / Ю. Т. Ахтемійчук, Ю. М. Вовк, С. В. Дорошенко та ін. ; за ред. М.П. Ковальський. — 5-те вид. — Київ : Медицина, 2020. — 504 с. + Гриф МОН; Гриф МОЗ.
3	Schuenke M. Head, Neck, and Neuroanatomy (THIEME Atlas of Anatomy) 3rd Edition / M. Schuenke, E. Schulte, U. Schumacher. – New York, USA : Thieme, 2020. – 1520 p.
4	Nemitz R. Surgical Instrumentation 3rd edition / R. Nemitz. – St. Louis, Missouri, USA : Elsevier Inc, 2022. – 376 p.

5	Tsyhykalo, O. Clinical Anatomy and Operative Surgery [Текст] = Клінічна анатомія і оперативна хірургія : textbook / O. Tsyhykalo. — Vinnytsia : Nova Knyha, 2020. — 528 p. — Гриф МОЗ.
Допоміжна література	
1	Неттер, Ф. Г. Атлас анатомії людини [Текст] = Atlas of Human Anatomy / Ф. Г. Неттер; наук. ред. перекл.: Л. Р. Матешук-Вацеба, І. Є. Герасимюк, В. В. Кривецький, О. Г. Попадинець. — двомовне вид.: перекл. 7-го англ. вид. — Київ : Медицина, 2020. — 736 с.
2	Korenkov, O.V. Topographical anatomy of the chest [Текст] : study guide / O. V. Korenkov, G. F. Tkach. — Sumy : Sumy State University, 2018. — 129 p.
3	4899 Methodical instructions for practical lessons on the topic "Clinical Anatomy and Operative Surgery of the Abdomen and Pelvis" on the discipline "Clinical Anatomy and Operative Surgery" [Текст] : for students of speciality 222 "Medicine" full-time form of education / O. V. Korenkov, G. F. Tkach. — Sumy : Sumy State University, 2020. — 149 p.
4	5013 Methodical instructions for practical lessons on the topic "Clinical Anatomy and Operative Surgery of the Lower and Upper Limbs" on the discipline "Clinical Anatomy and Operative Surgery" [Текст] : or students of speciality 222 "Medicine" full-time form of education / O. V. Korenkov, G. F. Tkach. — Sumy : Sumy State University, 2021. — 139 p.
5	Korenkov, O.V. Topographical anatomy of the neck [Текст] : study guide / O. V. Korenkov, G. F. Tkach. — Sumy : Sumy State University, 2017. — 102 p.
6	Korencov, O.V. Topographic anatomy of the head [Текст] : study guide / O. V. Korencov, G. F. Tkach. — Sumy : Sumy State University, 2016. — 81 p.
7	Оперативна хірургія і топографічна анатомія голови та шиї [Текст] : підручник / В. І. Півторак, О. М. Проніна, Ю. М. Вовк та ін. ; ред.: В.І. Півторак, О.М. Проніна. — Вінниця : Нова Книга, 2016. — 312 с. + Гриф МОЗ.
8	Korenkov O. Comparative effect of calcium phosphate biocomposite materials on the healing of experimental defect of compact bone tissue. Journal of Morphological Sciences. 2019. Vol. 36, №. 3. P. 162–168.
9	Korenkov A. V. Influence of biocomposite calcium phosphate materials on the biomechanical dynamics of healing of experimental defect of the compact bone // Osteologicky Bulletin. 2017. Vol. 22, №. 2. P. 44–50.
10	Анатомія кінцівок [Текст] : навч. посіб. / В. Г. Ковешніков, В. З. Сікора, В. С. Пикалюк та ін. — Суми : СумДУ, 2014. — 245 с. + Гриф МОН.
Інформаційні ресурси в Інтернеті	
1	Korenkov O. V., Tkach G. F. Topographic anatomy of the head : study guide – URL https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/44368/1/TOPOGRAPHC_ANATOMY.pdf

2	Korenkov O. V., Tkach G. F. Topographic anatomy of the neck : study guide – URL https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/60166/1/Korenkov_topographical.pdf
3	Korenkov O. V., Tkach G. F. Topographic anatomy of the chest : study guide – URL https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/69817/1/Korenkov_Topographic_Anatomy.pdf